

БИЗНИ ХОЛЛАР ВА ИШЛАР

12-адад «Ойна»да Самарканднинг Мирзо Улугбек хазратлари жомеъинда муаззин тарафидан усули жаид мактабинда ва ҳам русча ўқумокни ямонлиги хакинда жумаъдаги мусулмонларга нутк килингони ва ҳар ким усули жаида мактабига бала берса, ўзи кофир, хотуни талок дегани ва бир неча самаркандийни от тутуб, «алар кофир ва ўрус» дегани ёзилиб эди.

Ушбу нутк ҳукуматга маълум бўлуб, ҳукумат тарафидан Мадрасаи Тиллакори ва

Мадрасаи Мирзо Улугбек мударрислари жаноб Мулло Имомназар ва жаноб Мулло Салим ва ҳам нутк килгон муаззиндан сўралибдур. Жаноб мударрислар ушбу нуткдан хабаримиз йўк дебдурлар. Муаззин айтибдурки, «Ман усули жаид ва ё русча ўкумок ва ё усули жаидчилар хакинда ҳеч бир нимарса айтганим йўк. Факат "Анжумани арвоҳ" исмидаги янги чикгон рисолага эътикод килманглар, дедим» деб бошқа айтганларига мункир бўлубдур.

Хукумат тарафидан билдурулубдурки, баъзинда мундай ямон ҳаракатлар воқеъ бўлса, сабабчини беш йиллик бадарга килинур. Китоб тўғрисида зақун бўйинча ҳаракат лозим. Бечора муаззин масжиди жомеъда ва бир неча минг киши ҳузуринда айтгон сўзига мункир бўлгани, ани қайси даражадаги одамлигини кўрсатур. «Ойна» муҳаррири имонига ҳам ўшал муаззин чанг солибдур деган сўзлар ҳам эшитиладур. Бул сўз собит бўлганда, «Ойна» муҳаррири, албатта, анга даъво (қазаф) килур. Аълон муаззин сўзига умумий тарафдан қараб бир оз муҳокама килармиз. Усули жаид ва русча ўкумок раддига сўйлагани собитдур. Биз, аввалан, шуни ёзармизки, на усули жаида мактабига ўкугон сабабли ва на русча ўкугон ваҳидан киши қофир бўлмайдур. Муаззин мунга ҳеч далили шаръий ва ақлий кўрсатолмайдур.

Мундан қатъи назар муаззинни устози муҳтарам Хожи Мулло Тўрахўжа мударрис жаноблари усули жаид мактабининг бонийси ҳисобланурлар. Усули жаидчиларни ва русча ўкугонларни «маълум мажлис»да қуфр қудуги бўйигача судраган самарқандий муҳтарам Мулло Саидахмад Васлий шоир жаноблари ва Хожиахмад мударрис жанобларининг устодлари муҳтарам Хожи Мулло Тўрахўжа жанобларига: «Истанбул шайхулисломни Туркистон ва Бухорода усули жаид мактабларини ривож бермоқга ва Русия мактабларига бола бермоқга уламнинг саъйи ва ҳаракати лозимдур», — деб айтганларини маъқур муҳтарам Хожи Мулло Ахмад мударрис жаноблари нақл қилиб эдилар ҳамда Хожи Мулло Ахмад афанди айтиб эдиларки: «Истанбул шайхулисломини устодим Эшон Тўра илан зиёрат қилдим. Шайхул-ислом жаноблари дедиларки, биз эшитармизки, Бухоро ва Туркистон уламози усули жаидни ямон дер эмишлар, ажабо! Далиллари надур? деб мавоҳаза қилмоқчи бўлганда, ман, Мулло Хожиахмад, дедимки, — афандим, бизни шайхимиз (Эшон Тўрахўжа домлани мурод этар) усули жаидни мудофеъи ва ҳомийсидурлар»,—деб қутулдик. Ажабо, Хожи Мулло Ахмад мударрис жаноблари Истанбулдан шул қадар сўзлаб, яна қандай номи қиромийлари илан бир-икки жаидчини «маълум мажлис»да алар қойибонасига жаноб устоди муҳтарам Хожи Мулло Абдужалил маҳдум мударрис ва Хожи Мулло Тўрахўжа мударрис ҳузурларинда қуфрга нисбат бериб, бадном этарлар. Қолбуки қуфрга нисбат берган одамлариданки, бири руси ўкугон, расмий омури ҳукумат, дигари русча билмайдургон оддий бир кишидур. Алар хакинда ҳурмат ва риоят, балки ионатдан бошқа бир нимарса қодир бўлгон йўқдур.

Ўтайлук. Хануз олти ой бўлган йўк усули жаид мактабинда волийи вилоят хузурина Самарканд козиси ва Самаркандни акбари уламо ва содотидан жаноб Кози Мулло Мухаммад Исохўжа мударрис ва кози Абдулхайхўжа ва кози Мулло Абулкосим ва кози Мулло Бакохўжа жаноблари усули жаид мактабини айна шариат ва усули кадимдан кўра нофеълигини баён килиб эдиларки, «Самарканд» жаридаси ёзиб эди. Ажабо, олти ой ўтмасдан, кандай бўлдики, усули жаид мактаби ва усули жаидчилар мажлисларда, хатто, жомеъи шарифда такфир килинадур? «Анжумани арвох» рисолаи хакинда ҳам жаноб Кози Мулло Мухаммад Исохўжани «сўзлари хамма(си) тўгри ва дуруст» дегонлари ривоят килинур. Хаммадан ажойиби булки, муаззин минглар ила киши хузурина айтгон сўзига ҳукумат хузурина ҳамда ўзини устои хузурина мункир бўлур. Биз бу сўзни ёзмас эдук ва аммо бутун халк орасинда шухрат тобгани ва жомеъи шарифда сўйлангани учун ва Туркистондаги юз минг оталарга болалари усули жаид мактабига ўкуйдур. Аларга дафъи иштибох килмок учун ва халойикни хар нимарсадан азиз имонига чанг урулгон учун ёзиб фурсатимизни фавт килармиз. Валлох айтиб туруб, мункир бўлгучи киши сўзини бир пуллик эътибори йўкдур. Ох! Биз кандай кейин колганмиз. Халки олам усули жаид ва илми замоний ила осмонларга учар, биз хануз бир-биримизни такфир ва талъин ила вақт ўткарармиз.

«Ойна» журнали, 1914 йил, 13-сон, 200—202-бетлар.